

„DALMATINSKI HRVAT“ izlazi svake subote.
Godišnja predplata Din 90 — Polugodišnja
Din 48 — Tromjesečno Din 24 — Za Ame-
riku godišnje dva dolara.

OGLASI PRAMA CJENIKU.

Račun kod Pošt. Ček. Ureda, Zagreb, br. 38 004

Privremeni telefon
preko dana br. 38 — preko noći br. 23
(Interurban)

DALMATINSKI HRVAT

NOVINE ZA PROSVJETU, GOSPODARSTVO I POLITIKU DALMATINSKE HRVATSKE.

God. III.

ŠIBENIK, 8. OŽUJKA 1924.

Br. 57.

Povodom drugog Mac Donaldovog pisma Poincareu.

Negda najorganiziranija država na kontinentu, Njemačka, pala je po ratu u takav haos ekonomske disorganizacije, da to osjeća čitav svijet. S obzirom na gospodarsku snagu, koju može da razvije ova zemlja, to je posve prirodno. Gospodarski život nijedne zemlje, pa ni najnaprednije ni najbogatije, nije tako složen ni neodvisan, da bi sam sebi mogao dostajati. Nigdje se izmjena dobara ne vrši bez uvoza ili izvoza. Čak ni Evropa nije sama sebi dosta. Istom je čitav svijet povezan u jednu gospodarsku cjelinu.

Krivica za današnje stanje u Njemačkoj pada na Francusku, njezinu pobjednicu. Njezin ratnički pohod u područje Rajne, presjekao je glavnu arteriju gospodarskog organizma Njemačke. Funkcije se ovog organizma poremetile, uzrokujući, u njemu, haos raspadanja.

Nego, ovo područje, koje je okupirala Francuska, ona nije umjela da reorganizira po primjeru Njemačke, i ako je žedj francuskog kapitala za rimski porječjem i njegovim bogatstvom oblatna. Okupacija ipak donosi francuskomu kapitalu koristi, koja sada pada u razmjeru pada francuskog franka. Samome pak francuskomu narodu, okupacija ne donosi nikakve koristi. Njega, šta više, iscrpljuju ogromni izdaci za okupatorsku vojsku, koju Francuska drži pod oružjem još od rata. Čak i ono, što je ona prije okupacije dobivala od Njemačke u ime odštete za ratom opustošene krajeve, i to je Francuska trošila na ovu vojsku.

Francusko se opustošeno područje i pored toga, istina, obnavlja, ali se to čini iz novca francuskih poreznika, koji su opterećeni teškim direktnim i indirektnim porezima. Da su indirektnim oporezovanjem,

u razmjeru svog bogatstva, najteže pogodiene široke mase malog puča, to je suvišno dokazivati. Ali se i direktni porezi, u stvari, zasniavaju na neproporcionalnom sistemu, tako da je i njima najteže pogođen mali puk i sitno građanstvo.

To su dakle, izvori za odštetu ratnih oštećenika u Francuskoj, a ne plaćanje ratnih reparacija od strane Njemačke. Kako se pak u Francuskoj dijeli ratna odšteta, koja se podmiruje iz žepova francuskih poreznika, to smo mogli da saznamo iz krupnih skandala, koji su iz toga izbili. Ova se odšteta, u krupnim sumama, plaćala čak i takvim ljudima, koji uopće nisu bili ratom oštećeni! Ovi su »oštećenici« mahom bogataši, pa nas, s toga, ove prevare na štetu pravili ratnih stradalnika ne smiju da začude. »Patriotiska« posla!

Ovoj stvarnosti, u ostalome, odgovara i jedna historijska činjenica, sramna za one, kojih se tiče. Kad su, poslije francusko-njemačkog rata u 1871. godini, francuski radnici bili zauzeli vlast u Parizu, francuski su patriotardi darivali Pariz, i sve do Pariza, Njemačkoj, samo da ih riješi vlade ovih najčistokrvnijih Francuza!

Sljedi, da što je god Njemačka platila Francuskoj, otk je mogla da plaća, u ime reparacija, sve je to, ponavljamo, Francuska trošila na vojsku, koju je poslije rata zadržala za okupaciju najindustrijalnijih predjela Njemačke. Tako je došlo do okupacije Rhura, koja je Njemačku posve onespobila za plaće reparacija i za život. To je dobro znala Francuska, ali je to ipak nije odvelilo od ovog imperialističkog djela, jer posljednji cilj kapitalističke Francuske i nisu repa-

racije, nego osakaćenje Njemačke do Rajne.

Oduzeli industrijski najbogatije njemačke krajeve, i time na svoju korist uništili njemačku produkciju; oduzeli, ujedno, granice Njemačke iz Rajne, da ona politički oslabi tako, da bude neposobna za svaku revindikatornu akciju, čoo za čime leže i što već provode gospodari današnje Francuske. Kod toga se oni ne vode nikakvim obzirima spram interesa onih država, koje su im svojim oružjem i novcem najviše pomogle do tolke njihove propotencije. A to su, uz Rusiju, koja je prva za Francusku proliha na potoke krvi, Engleska i Amerika. Pogotovo je Engleska pogodjena imperialističkim postupcima Francuske, u Evropi.

Francuska na svojoj putanji ima, dabome, i svojih satelita, sa kojima ona zajednički pogošava političke i gospodarske odnose Evrope.

Već smo u uvodu istakli, da su svi kontinenti povezani u jednu gospodarsku cjelinu. A kako Njemačka je svojoj civilizaciji, po svojem industrijskome razvitku, bijaše važan faktor u svjetskoj proizvodnji, s toga se njezino današnje stanje odražava na svim svjetskim tržištima.

Tek da se svjetsko gospodarstvo uistini sredi, da se ukloni svim raznim elementima, kao što bijaše rat, koji po svojim strašnim posljedicama još traje — ono treba da se postavi na nove osnove.

U toliko, s obzirom na stav Francuske spram Njemačke i Engleske, ova, koja je dovoljno jaka, da se nametne, ne može da ostane ravnodušna. Drugo pismo Mac Donaldovo Poincareu opominje nas, da od strane Engleske predstoji protiv Francuske jedna akcija, kojoj će jamačno biti cilj izoliranje Francuske i njezinih satelita, u koliko bi se i ovi jugočili u neposlušnosti. Time bi pao politički prestiž Fran-

Poslarina plićena u gotovu.

„Dalmatin. Hrvat“ je vlasništvo promicateljnog odbora „Hrvatske Štamparske Zadruga“ a. o. j. u osnutku u Šibeniku.

Pisma i novci šalju se na adresu: „Dalmatinski Hrvat“ - Šibenik, Glavna ulica 100.

Rukopisi se ne vraćaju. - Pisma ne frankirana ne primaju, anonimna u koš.

GRADSKA BIBLIOTEKA
JURAJ BIROGOVIĆ
ŠIBENIK
NAUČNI ODSJEK

„Dalmatin. Hrvat“ je vlasništvo promicateljnog odbora „Hrvatske Štamparske Zadruga“ a. o. j. u osnutku u Šibeniku.

Pisma i novci šalju se na adresu: „Dalmatinski Hrvat“ - Šibenik, Glavna ulica 100. Rukopisi se ne vraćaju. - Pisma ne frankirana ne primaju, anonimna u koš.

Zašto se Engleska našla na sili, da ovako protiv Francuske postupi, o tome ćemo iscrpljivije progovoriti u budućem broju.

Trgovački ugovor s Italijom.

Beogradski vlastodržci u svom radu oko »savezništva« s Italijom idu i dalje. Njihovo nezasično ždrielo »prijateljstva« hoće, da proguta sve što može i da Hrvatima, a osobito dalmatinskim, zada još jedan udarac. Njima nisu dostatne sve dosadašnje žrtve; oni hoće, da na oltar »prijateljstva« žrtvuju i ono malo blagostanja, što je još preostalo dalmatinskim Hrvatima; oni hoće da nas sada i ekonomski unište, pošto su već iskapili naše narodno tijelo; oni hoće, da poduzmu sve i sva da dođu do svog cilja; oni hoće, da unište hrvatski narod.

Iza rimskog ugovora, u kojem se žrtvovala hrvatska Rijeka, vode se u Beogradu pregovori između talijanske i beogradske delegacije glede sklapanja trgovačkog ugovora, po kojem bi se morala ekonomski zarobiti hrvatska Dalmacija. I ako je g. Ničić izjavio, da o tome ne može biti ni govora, ipak dosadašnjim iskustvom, a poznavajući današnju ironiju ministarske riječi, moramo sa strahom pratiti te pregovore, jer

Naši najveći bijednici i nesrećnici.

Znate li koji su to naši najveći bijednici i nesrećnici? To su Vam glavom oni naši jadnici bogci, klijakavi, šepavci i šušljavci: naši ratni invalidi, koji su u vrijeme krvavoga rata bili svuda časćeni i slavljeni, a danas su od svakoga živa zaboravljeni, a najviše od onih, — što su ih onog puta, cvijećem obasipali i u zvijezde kovali! ...

Što je god ljudi na toj suznoj i hudnoj crnoj zemlji, nesrećnijih nema, niti može biti, od ovih naših kukavih kukavaca!

Ove bijednike, gona takovi kruti i hudi udes, da ne mogu ni živjeti, ni umrijeti! Oni koji ništa ne imaju svoga, primomoraui su od dvoje, da jedno učine, a to je ili se ubiti, ili prošiti! Živiti se inače ovako nikako ne da: — drugaćijega izlaza nema!

Invalidi iz područja, koje su bili tlijeni okupirali, veselili su se ko Bogu-Bo-

žiću braći, ali se njihovo veselje brzo pretvorilo u veliko razočaranje i ljutu žalost.

Netom ova naša dobra braća dodjose odmah provedoše općeniti pregled svojih invalida i jadni ovi naši bogci, tek sadu očulice toplu hrvatsku sućut i veliku blagodan, jer toliki, koji su bili osakaćeni, ili mlađe teško bolesni, — a koji su prošli i sito i rešetno za Austrije i talijanske okupacije te bili uvijek promijenili neposobnim, — sad se eto na jedan put dogodi veliko čudo: braći im doneseše zdravje i život i tolike od ovih pruglasije »sposobnima« !!

Neki pak bijeću bolje sreće, te dobiše 20% procenta umanjene sposobnosti, ali povrh sreće, eto ti luđe nesreće: za kratko vrijeme uživaoše ovo hrvatsko dobro, — već kroz godinu dana ovaj svijet ostaviše i odoše tamo, — odakle se više nikad neće povratiti!

Od ovih bijednika, — baš iz moje blizine — poznata su mi bila vrlo dobro tri djeca: bolovani su na plućama, sreću, a izim toga imali su i drugih stotinu bolesti. Nijesu bili ni za kakovi posao, a uvijek su bili na liječenju i kućnoj njezi, a kad je

bilo na pregledu nijesu dobili nego 20% umanjene zarade!

A živi su bili, — mrtvi: imali su stanova 100%! Najbolja potvrda tomu, što od ove trojice nema više niti jedan živ: sva trojica su u brzo podlegli bolestima, koje su imali i danas opočavaju u krilu majke zemlje, — koju su još za žive svoje glave, svojim krvi natopili! ... Tako ti je o ovim našim kukavcima, sa dobrom i pravdom braćmo!

Nego nije samo u pregledni našim invalidim unesena nepravda, — ovaj još više izbija u pensiji, koja im je po zakonu odmjerenja.

Duk u Srbiji nema nikakvih procenta, kod nas je minimum 20%, i na svaki deset procenti 100 kr. godišnje pensije: — duple koji ima minimum 20%, taj ima samo 200 kr.

Kr. osnovne godišnje pensije, koji ima 30%, taj ima 300 kr., pa tako redom sve dalje i tim mora lijepo da živi dok ne umre ...

Osim toga, bio je zakonom predviđen ovima i lični i porodični nadoplatak, ali

se braći to učinilo previše, te odnose nadoplatke uknuše svim onim, koji su imali izpod 50% procenti i sad svi bijednici nemaju nego to kukavne pensije, za koju ne mogu, od pusta ruga i sramote, nikomu živome kazati! ...

Naravno, za ovo malo, ili bolje ništa, jadni mirovine nije vrijedno niš koracati na Porezni Ured i našij bijedni invalidi, ne imajući za što dangubiti, odlučie da istu predaju na svršetku prvog ili drugog polugodišta: ali i tu naši kukavci opet najdjuše na veliko iznemaganje. Beogradski vlastodršci u mjesecu rujnu pr. godine narediše svim Porezom Uredima, da se svim onim, ratnim invalidima i ratnim žrtvama, koji nijesu ništa do dana te naredbe pridigli, sve obustavi do konca travnja, a ono dalje da im se isplać! što je sa strane Porezni Ureda i učinjeno na svačije čudo. Tko se krstom krsti!

Velika plaća: — baš su imali od šta ustaviti! Baš od ništa — ništa! Bože znadu li što rade? —

Eh, da tako Beogradski vlastodršci štete na sebi i svojoj blizini, blago li bi ti

se lahko može dogoditi, da beogradski gospoda žrtvuju sve interese Hrvata samo da dobiju „prijateljstvo“ — Benita Mussolini-a. Njih ne smeta što će pri tome, da krviri srce hrvatskog naroda, njih ne smeta niti to, što će podignuti nad svojim glavom prokletstvo svakog, pa i posljednjeg Hrvata, njima je glavno da dođu do ostvarenja svojih miračnih nakana.

Talijani za svoju robu traže sve moguće carinske pogodnosti, a ujedno da se uvede njihova carinska tarifa. U tome će stalno uspjeti kad u Beogradu nemaju uopće izrađenih takovih tarifa.

Italija traži međusobno slobodno osnivanje industrijskih i trgovačkih poduzeća. Ako uočimo naše prave ekonomsko stanje i faktičnu vrijednost našeg novca, počinjemo nam odmah jasno, da će Italija u tom međusobnom osnivanju imati uvijek prednost. Tom prednošću zadio bi se zadnji udarac našoj mladoj industriji i ugovini, jer bi Talijani svojim kapitalom mogli uvijek konkurrirati našim. Što bi to značilo za naš narod, mislimo, da je svakom jasno.

Talijani traže reciprocitet za ribarenje na Jadranu, neime da njihovi ribari mogu loviti u našim, a naši u njihovim vodama. Time bi kod nas nastala inflacija raznih „čozota“, a našim ribarima bi preostale prazne mreže, u kojim bi mogli da love beogradske hijene. Time bi veći

dio naših Primoraca ostao bez svog svakdanjeg kruha i našao bi se pred ne baš ružičastim položajem.

Italija traži još reciprocitet u pitanju kabotaže. Ako uzvemo u obzir današnje stanje našeg parobrodarstva i veću snagu talijanskog kapitala, vidimo da bi naša obalna plovidba bila osuđena na smrt. Naši bi se Primorci našli ponovno bez kruha, a Italija ima i superprodukciju svojih pomoraca, pa je jasno da naše parobrodarstvo ne bi moglo konkurirati talijanskom u njihovim vodama.

Kulturno svega je što Talijani traže da se gradi željeznički spoj Zadar—Knin. Time bi se zadio smrtni udarac lukama hrvatskih Šibenika i hrvatskog Splita, a podigla bi se luka talijanskog Zadra, koji je već proglašen slobodnom lukom. Tom prilikom bi se uništio čitav ekonomski život sjeverne i srednje Dalmacije, a sve za ljubav „prijateljstva“ prema prekomorskim susjedima.

Evo to su talijanski zahtjevi, a mi moramo očekivati da će ovi pregovori ići u smislu sklopljenog „prijateljstva“ — popuštanjem talijanskim zahtjevima, a ujedno i uništenju hrvatskog naroda. Dužnost je svih privrednih organizacija u dalmatinskoj Hrvatskoj, da dignu svoj glas protesta i da sjete beogradske vlastodržce, da je dvanaesta hora već tu i da hrvatski narod nije predmet s kojim se može po miloj volji trgovati.

P.

Pokret Sufidskih radnika.

Svakome je danas jasno, da se radnicima prosto nametnula borba od strane vlasnika tvornice. Ovo očevito dokazuje činjenica, što su radnici najprije nastupili opširnom i osnovanom pismenom predstavkom, gdje su mirno, stvarno i razložito izložili vlasnicima sve svoje tužbe, savjetujući im način, kako da se ove ublaže.

Ali na ovaj mirni i parlamentarni postupak radnika, vlasnici odgovorili: izazivom na štrajk. I radnici su, htjeli nehtjeti, morali stupiti u štrajk. Velimo morali, jer kad se radnik riješi na ovaj korak, znak je, da mu je već do nokata dogorjelo, jer je kod njega štrajk uvjetovan samo neumoljivom nužnosti.

Prema tome, ovaj je štrajk nasilno djelo vlasnika, kojih se ne primaju razlozi, ma kako osnovani bili,

kako dolaze od strane radnika.

Borba, koju danas vode Sufidski radnici, u Šibeniku, nejednaka je. Na jednoj je strani kapital sit, nasilan i objestan, na drugoj rad i glad. Ova nejednaka borba iziskuje od radnika samoprijetnju i žrtva na štetu njihovog zdravlja i želuca, jer izdržati ovu kušnju, kod njih znači izdržati bijedu i oskudicu, koja ne slabi samo njihove živote, nego i živote njihovih majka, žena i djece.

Zgranjava nas i sama pomisao, da ovakovu sudbinu mogu da očekuju ljudi, koji hoće da rade, koji nisu ni lijenčine ni društveni trutovi, koje drugi svojim žuljevima hrane.

Tako se dešava, kad kapital ne će da umanj svoj profit.

Ovak ovo tuđinsko preduzeće postupa sa našim radnim narodom. On ga hoće da do kraja izglati

i iscrpi, da ga kasnije mogne lakše i bezobzirnije eksploatirati, a kad ohmognog, baciti kao iscijedjeni limun, bez ikakve socijane zaštite i skrbi.

Nego, ni ova strašna kušnja nije mogla radnike da slomi. Svijesni svojeg prava, oni već preko 20 dana izglednim heroizmom podnose sve posljedice borbe, koja im se nametnula; trpe glad i zimu, gledajući igru ove jezovite drame u krilu svojih porodica, koje željkuju kruha i ogrjeva, više negoli ozebao sunca.

Iz ovog, a pogotovo iz prvih dvaju prikaza, može svak uočiti sliku pravog stanja stvari. Ovo stanje glasno optužuje vlasnike tvornice kao nesmiljene krivce ove drame, gdje ljudi, voljni da rade, gotovi, da golim svojim rukama iz usijane karbidne peći, pokraj koje im sagorijeva dah i pluća, izbiju svoju jednu nadnicu: kad traže bar kakvu takvu povisicu, toliko da njome povećaju svoj krušni obrak — bivaju na koncu konca moralno i materijalno primorani da napuste rad.

Ovo primoravanje radnika, da za to, što se poslušiše čovječjim pravom, da svoje izrabljivače jednom kolektivnom predstavkom dostojanstveno i bez zastrašivanja zamole za čovječnije radne uslove, ovo primoravanje, velimo, da radi toga kolektivno napuste rad, to je mnogo gore, negoli izgon s rada. Jer izgon obično pogadja pojedince, dok su ovdje pogodjeni svi radnici do jednoga.

Tvornički vlasnici nisu dosad pokazali nimalo srca za ove hranitelje svojih porodica, nisu pokazali nimalo srca za ljude, koji im u bescijen prodaju svoju mladost, svoju snagu i svoje zdravlje. Vapaj za kruhom radničke gladne djece, koja su svagdanji zalogaž smrti, ne dopire do kapitalističkog uha, ono je sposobno samo da sluša svirku svog blagostanja, koje je opet plod znoja njegovog tvorničkog roblja.

Mi ovoj gospodi dozivamo u dušu njihovu krivicu, nek u misli, kad već ne mogu u želucu, pročute glad svojeg roblja, nek ne misle samo na svoju situ rasonodu, nek bar jedared godišnje pomisle, da oni, koji za njih rade, radi njih i trpe.

Nek vrate svoje radnike na posao, a njihov mučan rad plate po zaslugi, u koliko je kapital ovakoj plati uopće sklon.

Njima — vlasnicima — još u vijek će da ostane dosta za njihov skup i lagodan život.

Smiješna riječka granica.

Tršćanski „Piccolo“ donosi neobično interesantne indiskrecije svog riječkog dopisnika o radu talijansko-jugoslavenske komisije za razgraničenje Rijeke. Te poltakosti su tako humorističke, i ako su strogo diplomatske, da bi čovjek o njima mogao napisati čitav satirički roman, kadu sama stvar nebi bila previše ozbiljna.

Prvi apsurd kod razgraničenja je da je Jugoslavija dobila mali „molo“ (pomorski usap) koji izlazi iz „Molo Čagno“ i koji zatvara luku Baroš. Taj mali molo je naš, ali ko se na njega iskrca nema kud kamo, jer taj mali „molo“ nema veze sa Jugoslavijom, nego izlazi na „molo Čagno“ koji ostaje Italiji. I tako Jugoslavija dobiva jedan morski nasip koji je potpuno neuporabiv.

Dalji je apsurd brodogradilište Lazarus, koje vrijedi milione. Ono graniči sa svih strana sa Italijom, tako da se je Jugoslavija morala obavezati da će srušiti to silno brodogradilište. A gdje su nam novci da podignemo drugo novo brodogradilište?

Dalje je komedija sa razgraničenjem istočne strane obale „Marko Polo“. Palača Općinske Stedionice je tako ograničena da granica polazi metar iza nje, tako da ako kojem stanaru ispame rubac ili vaza sa cvijećem sa prozora, — mora da pane u Jugoslaviju i treba mu pasos da predigne rubac!

Kanal Rječine je podijeljen tako da je desna obala talijanska, a lijeva jugoslavenska. Prema tome je jasno da će taj kanal postati stjecištem svih lopova i švercera ne samo Jugoslavije i Italije nego i čitavog svijeta, jer nema mjesta na svijetu koje bi bilo zgodnije za švercerske podvige od onoga, kod ovako „podijeljene“ Rječine! Nigdje na svijetu nisu pravljenе ovake „granice“ koje teku posred kuća, crkava, pa čak i po sredini potocića!

Gradske vijesti.

Govor Dra. Mate Drinkovića.

Skoro sve domaće novine donijele su ili cijeli ili u izvadcima govor g. Dra. M. Drinkovića izrečen u beogradskom Skupštini dana 19/2 o. g. Nijedan od tih nije bio potpun i vjerno donešen. Mi smo dobili baš originalni stenografski prepis njegovog govora i za to ga donasmo u današnjem broju, kao posebni prilog.

bilo Eschueziji. to bi bilo najčešćija zemlja na svijetu.

Ne znamo kako da ovaj čin spram naših, ovih bljednika okrstimo, nego možemo samo da ustredimo i to nepobitno ovo ili su ovi ljudi poludili te ni sami ne znaju što ovako nesrećnicima čine, ili su to krvojeđne hijene, pa hoće, da no tako nečovječnu način, suvim unište ove naše kukavce, koji i onako više njemu ni za život, ni za ovaj svijet. Nije drugo od to dvojice mora jedno biti: — to ne može niko pobiti!

Prošle godine dohva braća odlučise o pet provesti reviziju svojih invalida, pa je bilo nekih, nauvalih ljudi, koji su mislili, da će dohva braća ovom revizijom ispraviti što su prije iskrivili. Ali da, gdje je to? Nije to njima na pameti! Kako čitamo u prvom broju invalidskog glasila „Vojnom Invalidu“ iz Splita, (koj je već prestao) to nije bilo nekova revizija, nego je to bila jedna gubna i nečovječna redukcija, kakovu samo mogu da izvedu ljudi bez srca i duše i bez ikakvog ljudskog čuvstva i osjećaja.

U tom „Vojnom Invalidu“ vidimo, da su toliki reducirani koji su imali 100%, procentno neposposobnosti, a koji su bez nugo ruku odju izd.: a onda još nešto groznijega čitamo u tom listu: „Bila, da su neki invalidi reducirani, a da nisu bili ništa poznati od Komisije na pregled.“

Braća zaduhnuta svetlim duhom, eto sada postadoše i čudotvorci i proroci, te ne samo od klijstih bronhiti i šlepljih stvaraju zdrave, nego eto sada mogu pogoditi tko je zdrav, a bez da ga i vide!

Što bi se moglo reći na ovo? Nije li to čudo jedno kakvog zar nikad ni ovom svijetu nije bilo? Nije li to pobiti jedne ljude i svoju braću, koji su za ovu zemlju učinili što niko od nas nije učinio? Ne vapije li to su zemlje osvetu pred licem božijim?

I to se sve radi onim, koji su djelo svoje života, ili bolje reći, sve svoje nadgradjenice žrtvovali za domovinu i državu svoju i radi se to onim kljakovcima šepavcima i sudječevim, kojima su njihove haljine teške i crna zemlja po kojoj gura! Ako su htjeli Beogradski vladodržci svoj

bijes iskazati, ele baš su se imali na kome pokazati! Više zlo zaista nijsu mogli učiniti nego su učinili! — I to baš na onima ljudima ispred kojih bi se morao i mrav uklanjati! Ovo im je ogledalo u kojem mogu da vide: što su i kakvi su!

Karakteristično je znati, da su ovi naši ljudi bogli bili bolje i pristojnije plaćeni i od Austrije i od Italije, — koje su tuđje bile, — nego li danas od svoje vlastite, rodjene države.

Ilepo je to nek ovo braća, Beogradski vladodržci za klobuk zadnjem, mogu se time podičiti!

I mi na žalost danas ne vidimo nikoga živu, da se za te naše bljednike i nesrećnike zauzimize! Nije to ni iljebo, ni pošteno! U vrijeme kevaog rata, kada je trebalo s glavom na srijedu leći, onda se je vikalo, da se je do nebi čulo: „Nosi junaci! Naši divi! Naši sokolovi!“ I to ih se iljebo ku na pir opremalo i svaki im se otkočavalo u ono sud, niko, ni da pogleda na njih... Prlje cvijeće i slava, — sada prezije, bijeda i smrt!

Takav ti je ovaj gadni i timbeni svijet i ljudsku sudbinu u njemu!...

- tekov -

Gospodo, prije dvije godine i devet mjeseci ja sam u ovoj Skupštini posljedni put govorio. Od onda se susređem da u njenom radu sudjelujem iz više razloga, od kojih je najglavniji taj, da još ne vidim mogućnosti da bi Hrvat u njoj uspješno mogao makar što zastupati i postići.

Ovog puta sam odlučio ipak da govorim zato što g. Ministar Inostranih Djela obrazlažući razlog zašto je naša država ustupila hrvatsku Rijeku Talijanima, taj ustupak opravdao držanjem Hrvata t. j. držanjem hrvatske zajednice i gospodina Radića.

Iz govora g. Ministra ja sam dobio utisak, da je vlada ustupila Rijeku Talijanima zato, jer su se Hrvati kladili Talijanima, pa je vlada brže bolje htjela dokazati kako Srbi nisu neprijatelji Italije, kako Srbi nisu imperijaliste, kako oni nisu militariste itd., kao da je Rijeka ona jabuka, koju treba da Srbi ili Hrvati predaju Italiji za njeno prijateljstvo. (Burno odobravanje. Grgurević: Ne pljeskajte, opasno je njemu pljeskati. Čuvajte se toga!)

Kad sam ja slušao g. Ministra Inostranih Djela, ja sam držao da slušam donekle referat Ministra Unutrašnjih Djela, ili što više da slušam referat jednog stranca, parizana, a ne čovjeka koji zastupa pred cijelim svijetom, pred cijelim inostranstvom interese cjelokupne naše državne zajednice. (odobravanje kod opozicije.) Gospodo, Ministar je dao naslutiti — bar to je moj utisak koji sam dobio slušajući ga — da je Rijeka ustupljena još i s toga, jer je „ona potiskivala cijelu međunarodnu situaciju naše države, i jer je ona slabila vladinu akciju u svakom pogledu.“ Napokon je vlada ustupila Rijeku Italiji „jer bi produženi spor sa Italijom izazvao riječkim pitanjem nosio na sebi puno opasnosti.“ Iz ovih riječi, koje sam uhvatio slušajući gospodina Ministra Inostranih Djela, a naročito iz onog dijela njegovog govora, gdje on krivi u glavnom Hrvate za vladin postupak, ja sam uvjeren da je Rijeka ustupljena Italiji bez ikakvih stvarnih razloga.

Grgurević: Ministar nije krivio Hrvate, nego Radićevce, a Radićevci nisu Hrvati. Krivio je Hrvate.

Gospodo, vlada prave uzroke prešućuje, ona ih ne iznosi, pa ću bez strasti, u koliko mogu, te uzroke iznijeti ja.

Što bi se igrali skrivača! Zašto ne bi gledali istini u lice kao ljudi, iskreno, i koji vidimo zlo, zašto pred narodom ne bi govorili otvoreno?

Gospodin Ministar Inostranih Djela kaže u času, kad naša država dariva Rijeku Italiji, „da smo mi učinili to, jer nismo slabiji, jer da se sa slabim ne traži prijateljstvo, sa slabim se savezi ne zaključuju.“

U isti čas, kad on to tako tvrdi, kaže, da smo morali Rijeku ustupiti Italiji, jer bi ju Italija i onako silom pridržala.

Dakle sve ono što g. Ministar Inost. Djela govori, nije drugo nego ispovjed naše slabosti, uvijeno on to govori, ali je tako. I jednom kad je vlada tu slabost uvidjela tako jasno, da jušta, neka se gazi jedan međunarodni ugovor, ne samo to, nego ga i sama gazi, zašto ta vlada i gospodin Ministar Inostranih Djela naše državne zajednice, jednom kad ulazi u kritiku unutarnjih odnosa, ne podje jedan korak dalje i ne ispita od kuda, ta naša međunarodna slabost?

Gospodin Ministar mjesto toga tvrdi, „naša se zemlja razvija i napreduje“. Ova i ovakva tvrdnja, da se poslužim riječima g. Ministra, nije drugo nego jedna psihološka opasnost. Ova psihološka opasnost traje već nekoliko godina.

Kad sam ja u bini svojih drugova, kad su drugi Hrvati samnom, zaslinjali Vas, da ne gazite zaključke hrvatskog sabora, da ne gazite zaključke narodnoga vijeca u Zagrebu, da ne gazite sporazuma na Kefu, da ne gazite tradicije naših preporočitelja, da ne sapinjete narod hrvatski, slovenački i srpski u okove centralizma, da pošaljete ostatak i bogos naroda, onda ste govorili, da je jednako tako i tim putem moguće, da se naša državna zajednica ojača, i učvrsti i napreduje. (Glas kod radikala: Kakva zajednica? Državna zajednica. Država Ova naša država, država Hrvata, Srba i Slovenaca. Vi ste govorili, da će se ojačati u centralizmu

nja jednom izčežavajućem broju zastupnika, a nema nikakva obzira da sudi i osudi in continentiam do četiri miliona Hrvata.

I to, gospodo, radite bez obzira na posljedice već kroz tolike godine. Ovo što se nakon ovakvog rada i postupka događa, to nije nikakvo čudo, to nije i ne smije biti iznenadjenje niti za vladu niti za g. Ministra Inostranih Djela. Ja sam n. pr. svršetkom godine 1918. ili početkom 1919. u prisustvu dr. Smolake i g. Pribičevića rekao im, da se već ondašnjom prikrivenom neloyalnošću, nuznjom i neprijateljstvom prema hrvatskim ošjećajima, počelo sijati prokletstvo za državu. A, gospodo, kao radnik za ovu državu, još prije rata sam, tvrdio, da će biti velika nevolja za državu, ako se bude radilo kako se ovde već nekoliko godina radi. Ja sam onda, gospodo, tvrdio i napisao da u tom slučaju hegemonističke silovitosti, naša državna zajednica razvriće se u znak međusobne, ne utakmice, nego mržnje i borbe, u haosu, i da će država biti slaba prema svakome, a ne samo prema Talijanima. Ali sam onda tvrdio i bio sam uvjeren, da će se Hrvati u tome slučaju organizovati i protiv sile dati otpora (Glasovi: Neće, neće!). Ja sam pripovijedao ono što sam pisao prije rata. I kad sam to pisao, ja sam bio smatran od Austrije velikim srpskim veleizdajnikom. Ja sam kao što rekoh kazao i napisao da će biti otpora, ali sam kazao da će te Vi Srbijanci, da će Srbija, koja je toliko pretrpjela i uradila, znati što je to slabost državna i da će se s Hrvatima bratski sporazumiti, ako zbog ničega drugog a ono zbog ugleda i snage državne. Ja sam ovo pisao jer sam već onda, od 1905. god unaprijed zastupao i radio za ovu državu što danas imamo, za ovu državu u kojoj smo Hrvati, Slovenci i Srbi. Zato bilo je ljudi koji su mene onda klevetali da sam se prodao Srbiji, a ja sam govorio: i u onom slučaju kad Srbija bude silovita i kad bude postupala kako danas postupala, i u tom slučaju ja sam za ovu državu u onom smislu kako sam prije razložio. Ja sam još i danas nakon svega što se dogodilo uvjeren, da će do toga sporazuma doći. Jer bez sporazuma Hrvata i Srba ova država teško da bi mogla dugo opstojati, a pogotovo nikako ne bi mogla napredovati.

Gospodo, ma što se govorilo, ma kako se naše stanje prikazivalo, ma kako izgledalo sve mirno i spokojno i nemarno za sve što se u državi događa, mi živimo u pogibelnoj državnoj krizi, koja časovito nije neposredna opasnost samo za to jer živimo sa našim susjedima bar za sada u miru. Ali šta, gospodo, onda, ako toga mira ne bi bilo? Šta onda ako bismo po nesreći u ovom i ovakvom unutrašnjem našem stanju bili prisiljeni od vanjskih događaja da odmjerimo ma s kim snagu državnih zajednice Srba, Hrvata i Slovenaca? Bili ko od nas mogao danas jamčiti da će Crna Gora, Hrvatska, Južna Srbija, Bosna i Hercegovina, Slovenačka moći dati što bi pogibelj od toga naroda zahtijevala? (Odzivi: može, hoće, u to niko ne smije da sumnja).

Gospodo, niko meni ne može zaniijekati da bi bio pripravan dati sebe i svoju obitelj za svoju državu, jer ja mogu smisliti da sam to već bio učinio. Ali ja sam već zadnji put pri raspravi o Ustavu prispodobio ovu našu državnu zajednicu jednoj vebnoj zgradi, u kojoj su pojedine djelove kroz stoljeća gradili posebice Srbi, posebice Hrvati, posebice Slovenci i rekao sam, da se može u njoj spajati, potkovati koja vrata ili koji prozor, ali se ne smije rušiti svē, ne smije se držati cijela zgrada na bajonetima. Jer ako bude pogibelj, ko zna da li će se ti ljudi koji drže bajonete moći upotrebiti za ono što treba.

Gospodo, ove moje riječi onda nisu bile uvažene, ali ja ipak hoću da potaknem ponovo ovu misao, jer znadem da ova odgovora činjenicama veoma žalosnim i teškim. Mi živimo u veoma teškom i nesigurnom vremenu. U Evropi se još ništa nije ustalilo ni politički ni socijalno, sve je još u velikom vrenju, pa bi bilo nažno, da učinimo na vrijeme sve ono što možemo, da nam zajednička domovina ne nastrada.

Gospodo, naše unutrašnje stanje, našu unutrašnju borbu, našu nesigurnost i slabost znašu u inozemstvu bolje nego što mi to zna-

bi se domogla čim više našeg teritorija. Ona je sve što je preuzimala i što je radila i što danas radi, činila u pretpostavci da se Srbi, Hrvati i Slovenci neće moći sporazumiti, da oni neće moći i neće znati uzdržati jednu zajedničku državnu organizaciju.

Radi toga je ona zasjela na našim obalama, da u danim prilikama, kao nekada Venecija i Rim sa naših žala prostrla po našoj zemlji svoje mreže, slabila nas pa i oslabila i uništila naš državni život. (Odobravanje).

Gospodo, Italija ima na Jadranskom moru i na Balkanu svoju politiku koja nije politika jedne savezničke prijateljske države, jer smo mi njoj prvi na udarcu i jer smo joj prva i najjača zapreka za njezine ciljeve. Zato svi razgovori pa i ugovori sa Italijom nisu sa strane Italije posljedica prijateljskih odnosa i namjera, nego su za njezine strane posljedica silovitosti, a sa naše strane su posljedica našeg osjećaja da smo slabi.

Na taj način je i do Rapalskog ugovora došlo iz nevolje. I za Rapalski ugovor ne treba kriviti pojedine ljude, nego naše unutrašnje stanje, našu slabost i našu neslogu. Iz želje da jednom dodjemo do stalnih granica mi smo u tome ugovoru žrtvovali Italiji mnogo. I ona opet time nije bila zadovoljna, nego je htjela mnogo više. Malo je njoj bilo ono što je otišlo od našeg narodnog tijela, već ona je htjela da nas faktički blokira, da metne na više mjesta naše obale svoju ruku i zato je i pogazila ugovor sklopljen sa nama, premda je on bio ratificiran i od naše države i od Italije i notificiran kod Društva Naroda, i premda taj ugovor je imao međunarodnu važnost i obaveze, a to još i danas ima. U njemu su bill predviđeni kao što su ovdje mnogi naglasili, svi slučajevi nesporazuma kao i to, ko ih ima riješiti. Vlada gospodina Pašića je bila uvjeren a o tom našem pravu, tako, da je i ona ovdje u Skupštini dala izjavu, da će se toga ugovora držati i po potrebi prići arbitraži odnosno do potrebe sudu Društva Naroda. I dok niko, gospodo, nije sumnjao u važnost i istinitost te svečanice izjave vladine, nijednuntput ona bez poznatih razloga, bez obavještenja, tajno, polazi u Rim i pristaje na sve što Italija traži.

Gospodo, ja neću nikoga da grubo i bez poznatih i očitih razloga napadnam, ali iz riječi gospodina Ministra Inostranih Djela ja nisam mogao učiniti pravi uzrok zbog koga je to vladu usudilo, zašto je to morala uraditi i zašto je morala pristati na talijansku pravljivost, silovitost i lukavu, u međunarodnom životu neobičnu. Isprika, da bi Italiji i onako uz prkos ugovora ipak anektirala Rijeku, ne vrijedi i ne može vrijediti. Sila nam može biti učinjena. Tada se sila, gospodo može primiti kao nužno zlo, ali niko ne može biti dužan odriecati se svoja prava, niko joj se ne može ne samo pokoravati, nego je još i slaviti kao slavo-dobitke, kao naš uspjeh. Napuštanje jedne od najvažnijih odrednica Rapalskog Ugovora, jeste slijepo podvržavanje talijanskoj silovitosti. Sklapanje novog ugovora onakvog kao što su ga Talijani htjeli, jeste izgubljeni bitka, u kojoj pobjedilac nameće svoju volju. I ja ne mogu ovaj ugovor vladin ni protumčiti ni nazvati drukčije, nego porazom vanjske njezine politike. Poraz je uvijek bolan pa i za onoga, koji ga kao vlada, potpisuje i za njega je bolan. I kad jedna vlada da svoj potpis na ovakav porazan akt, onda onu mora da ima veoma važan razlog o kome treba da govori, ako ne za što drugo, a ono da narod zna, zašto vladu tako radi i u kom se stanju nalazi njegova zemlja. Slučaj je ovdje bio da toga vlada nije mogla uraditi i nije uradila, jer nije mogla postići da tako govori narodu da će god ne promijeni svoja politiku i u zemlji i vani.

Ja držim gospodo, da je ovaj Ugovor posljedica našeg unutarnjeg nesretnog stanja i one pogibelji koja našoj državi prijeti na svim granicama, upravo zbog našeg unutrašnjeg stanja. Zato, gospodo, ja hoću da našim ovaj posao koliko je moguće pravednije, pa otvoreno kažem potpisujući u Rimu ugovor, kojim vlada predaje Italiji Rijeku, vladu g. Pašića zadržati da je zapadne granice osigurala poase i trajno, te tako da može ako utreba naše država obračunati sa strane eventualnim zim susjedima na istoku i sjeveru. To bi se

... mogu biti svakoga vrsta zatvorena kao kod Italije usljedne. Druge posljedice toga ugovora iznijeli su predgovornici i za to ja preko tih teških, za nas uvjeta za promet i gospodarski život prelazim. Smatrajući ih kao već dokazane stvari. A samo napominjem da je nezgodna argumentacija g. Ministra Inostranih Djela da Rijeka i onako nije bila naša. Po njegovim riječima dobijam dojam: kao da je bolje da Rijeka bude talijanska nego slobodna država. A Rijeka slobodna država, to je naša Rijeka, jer bi ta Rijeka bila upućena na nas, da se od nas brani i od nas živi. Rijeka talijanska to je šapa lava. Sv. Marka na grudima našeg naroda i naše države. (Kod opozicije uzvici: Tako je!) Što se pak tiče naše državne sigurnosti na zapadu a po tom i na jugu i istoku te i na sjeveru, koju sigurnost da smo dobili gubitkom Rijeke, to stoji tako, da ni od Italije kako sam čitao, imadući samo obećanje, da će se ona u slučaju navale trećeg na našu državu držati neutralno t. j. da ona neće u tom slučaju navaliti na nas oružanom rukom. To je eto prosto jedno obećanje i jedina dobit, koju nam je Italija dala za sve naše žrtve. A to je obećanje posve dvojbene vrijednosti. Po mome osvjedočenju, da Italiju vode prijateljske, savezničke namjere, nikad ona ne bi bila upregla toliko naše zemlje i naroda, ona se nebi bila usudila na pet važnih mjesta uzduž naše cijele obale, nego ona bi bila pustila naše obale i naš narod na miru, ona nebi bila otele Istru i dobar dio Kranjske i Goricu i ne bi sa našim pučanstvom i danas postupala onako barbarski, nego ona bi udarila pravedne granice između naših država i sklopila bi bila korisne trgovinske ugovore i savez, jedini savez posve prirodni i trajni na obranu naše zajedničke granice na sjeveru, odakle može ponovo jednom prodirati danas pobjedjena i ponižena Njemačka. Prodirati u Italiju kao što je prodirala u prošlim vremenima. (Odobravanje).

Gospodo, današnji ugovor sa Italijom isključuje ovakav jedan prijateljski ekonomski obrambeni postupak s jednostavnog razloga, što ovaj ugovor nije i ne može biti prijateljski ugovor između dva naroda, zato što je Italija preduzela prema nama onu istu ulogu koju je imala i Austrija. Ja sam uvjeren da će naša država, kad ovaj ugovor stupi na snagu znati šta znači prodiranje Italije u naše krajeve, u naš politički i gospodarski život, a onima koji sada nalaze nekakvu sigurnost na našoj zapadnoj granici od toga saveza, ja dozivam u pamet jednu činjenicu iz nedavne prošlosti, a to je ova: da Austro-Ugarska nije bila nikad u većoj pogibelji od Italije nego baš onda, kad je sa njome i sa Njemačkom imala sklopljeni trojni savez.

Prodiranje Italije na Balkan preko naših obala, kroz sve one pogodnosti, koje ona ima po ugovorima sa našom državom, ne može biti nego uzrokom krajnjih napetosti. I kada te napetosti nastanu, diplomacija talijanska neće izbjegavati da pomaže svim onim našim susjedima zbog kojih današnja vlada drži da je bilo potrebno u svemu popustiti Italiji.

Ne samo to, gospodo, nego će Italija u svim našim krajevima postati na neki način jedna domaća stranka i to eksteritorijalno u našoj državi, ali ne kako je to međunarodni običaj preko svojeg poslanstva i konsulara, nego i preko svih onih izvanrednih pogodnosti, koje je ugovorima, a osobito Santa Margaritskim konvencijama, zajamčila svim domaćim građanima Talijanima u našoj zemlji.

Ja sudim dakle, da mi na zapadu ne ćemo imati onu sjegurnost koju od ovoga ugovora vlada očekuje. Ja se bojim, da će ubrzo i u Beogradu govoriti: čuvaj nas Bože od neprijatelja a od prijatelja čuvat ćemo se sami.

Prema tome ja držim, da je naša vanjska politika postavljena na krivim temeljima. Prema zapadu je nesigurna a i štetna, prema sjeveru i istoku je pogrešna, osnovana više na osjećajima nego na faktičnim potrebama. Dopustite mi, gospodo, da ovu moju tvrdnju sa par riječi obrazložim.

Ja ne vjerujem da bi iko od nas mogao smatrati mirovne ugovore vječnima. Ja ne vjerujem, da iko od nas drži da se Evropa uredi tako da u ratni sukobi isključeni. Izgleda da je obratno i to s razloga što se nisu ne samo provela nego ni poštivala, pri sklapanju tih ugovora, ona načela koja su bila bučena u svijet od svih velikih saveznika. Onim toga ostala su neriješena ona glavna pitanja koja su prouzročila rat. Rajna, Solun, Dardanelski tješanci, Carigrad, Bagdad i ostala azijska pi-

voni drugi krmići i protiv Rusije, i dani neli se neće otvoriti. Ja sam to tvrdio, jer izvjesni zakoni prirode u razvitku povjesti, životne, trgovine, postoje, pa nankar kakva politika bila. Gospodo, Rusija se poslije toga, a vjerovatno najviše zbog toga, stropošula u revoluciju, pa je osim drugih zemalja izgubila i Besarabiju, a ona će Besarabiju prije ili kasnije tražiti natrag.

Bio u Rusiji režim makar kakav, hoćemo li mi u rat kad Rusija bude htjela svoju Besarabiju? Ako se Bugarska u tome slučaju priključi Rusiji radi svoje Dobrudže i svoga mora, hoćemo li mi i onda u rat?

Ja bi mogao postaviti još i drugo pitanje ali neću. Svakako hoću da naglasim, da bi naša država po današnjim ugovorima i vojnim konvencijama mogla doći u veliku opasnost rata najviše zbog tuđih interesa a nikako zbog svojih; a da drugi radi naše države, radi naših interesa krenu u rat, to se, gospodo, može smatrati isključenim. Dakle, mi možemo imati od današnjih saveza i vojničkih konvencija ništa drugo nego veliku pogibao, da danas sutra, isključivo zbog drugih zagazimo u rat.

To je tako i to se tako događja samo za to, što naša vanjska politika nije prodahnuta svojim vlastitim državnim interesima, ni uzajamnim interesima svih južnih Slavena, kako su to svi naši umnici držali da će biti. Kad bi tim interesima bila prodahnuta naša politika, mi bi nastojali ostaniti sve ono košno, što je na Balkanu prosipalo ono vjekovno tuđinsko mješanje u politiku južnih slavenskih i ostalih balkanskih naroda. (Odobravanje).

Naš zadatak, gospodo, morao bi biti u tome da budemo jurnstvo mira i napretka na Balkanu i sve tamo do preko Budima.

U tome zadatku nalazim pravi putokaz, kojim bi se moralo kretati naša vanjska politika. Oslobođiti se od spleta, i izrabljivaču tuđih sila, osloniti se na svoje noge i združiti se sa prirodnim saveznicima i najbližim susjedima; postati u jednu riječ vlast u slobodi i napretku svih naroda, koji bi tu vlast sačinjavali.

Samo bi tada naše granice bile osigurane i bilo bi nam otvoreno Jadransko, Egejsko i Crno More.

Naša politika: vanjska, ovakva kakva je, slaba je. A slaba je uslijed našeg unutrašnjeg stanja. Ne ostaje nam stoga ništa drugo, nego da naše unutrašnje stanje uredimo i kad to učinimo, onda će i naše vanjsko stanje krenuti na bolje, jer je nesumnjiva istina, da je najveća snaga države zadovoljstvo naroda. (Odobravanje).

A ne može se ni sanjati, da će naše unutrašnje stanje i vanjsko popraviti se, ako se ne pristupi riješavanju arpsko-hrvatskog odnošaja.

Da ovo pitanje shvatite nužno je da vi, osobito vi Srbijanci, kada govorite o Hrvatima i hrvatskim stvarima i kad hoćete da shvatite hrvatsku dušu, nužno je da se stavite u položaj Hrvata, nužno je da na neki način budete prožeti hrvatskim osjećajem. Ne smijete vi govoriti: Austrija je Hrvate stvorila; ne smijete govoriti, da su Hrvati Habzburgovci, ne smijete kazati, da su Hrvati separatiste, da Hrvati mrze Srbe i da su Hrvati neprijatelji naše države zajednice, i da neće zajednicu sa Srbima, da neće ovu državu; nego da se Hrvati pridružuju svima neprijateljima, Gospodo, ko tako govori, a tako govore mnogi, u često i ovdje i bez uzroka i bez povoda, kad tako ko govori počivajući veliko zlo i nepravedno govori, jer misao ujedinjenja svih južnih Slavena, ta je misao nikla kod Hrvata. Borbu protiv Austro-Ugarske vodili su Hrvati, kao skupinu, kao narod, ne decenijama, već i stoljećima. Oni su u svojoj borbi bili jedan životni zid preko koga nije moglo ni snijela prodirati njemština. Za ovoga rata, da ne spominjem Balkanski, Hrvati su jednim ushitom pratili sve ono što je bilo u korist Srbije; i svi oni, koji su bili u Zagrebu i prošli kroz Hrvatsku znaju, da su Zagreb i Hrvatsku sačinjavali jedan neprijateljski front prema Austro-Ugarskoj. (Galuma i uzvici: Borili su se protiv Srbije).

Gospodo ja ću vam kazati, Hrvati su su oduševljenjem ratovali samo na talijanskom frontu. (Glasovi od strane radikalni: I u Srbiji). Ja sam bio u ono doba u tamnici i ni smo se međusobno pravdali — bili, da li bi na talijanskom frontu ratovali. Što se pak tiče tih zloupotreba i barbarstva u Srbiji, mogu vam kazati ovo: Da sam 1915. god. u Šibenskoj tamnici od mojih drugova Srba doznao da je

... (Laza Marković: Kazite mi nešto o Hrvatu, gospodine! Žamor i grnja. — Vasa Jovanović, Da ste vi imali 70 poslanika za sobom, dobro bi bilo!) Ja ću vam govoriti o Radiću. (Upadice). Gospodo, ovo su veoma važne stvari a da bi se sud obuzirao na jedne ili druge upadice, Ali ja ću govoriti o Radiću. Radić je prije svršetka rata... (Matija Popović: Pevao pesme Franji Josifu). Sudjelovao u odgovoru na Burjanovu notu, gdje je u glavnom bio izložen stav svih nas Hrvata i Srba i Slovenaca za vrijeme biv. Austro-Ugarske. U tome se spisu proti Burjanovoj mirovnoj noti izložila naša želja za jednu našu državu nezavisnu od Austro-Ugarske. Taj odgovor na notu Burjanova, a protiv Austrije, bio je tako nastavljen da ni jedan Bosanski Srbin, nije ju hteo potpisati, a gospodin Radić jest.

Ja sam sa Radićem mogu reći godinu i po danu zajedno radio. Sa Radićem sam prije izbora bio došao od takvih sukoba kako nije ni jedan od vas. Ali pravičnost i poštenje mi nalaze, da o Radiću kažem ono, što možete i vi svi reći. Biva ovo, da je on osjetio ovo ponašanje, ovaj stav Srba neprifiteljski prema Hrvatima. (Čuje se: I sad za Austriju u Beču!) Otpor našeg naroda u našim krajevima, pa i onih gdje Radić nikad nije išao, gdje njegove pristalice nisu zašle, — složio se cijeli danas. Ime Radić danas znači — kako hoćete, otpor hrvatskog dijela našeg naroda, ili otpor Hrvata ili otpor hrvatskog naroda. (Dr. Laza Marković: To je literarno a ne političko objašnjenje. Žamor) Radić je izobražen čovjek (Žamor). Gospodo, ja o Radiću, kada sam sa njim općio, a općio sam mnogo, nisam mogao nikada dobiti uvjerenje, da bi on mogao biti protiv naše države kao cijeline, ili da je on ikad makar šta preduzeo protiv ove države. (Žamor) Ja sam, gospodo, bio svjedok... (Žamor. Poslanici upadaju u riječ. Gjoka Popović: A što ste pravili protokol sa njima? Sada vam on ne ide u račun).

Polpredsjednik Ljuba Bakić: Molim, gospodo, čujte govornika.

Dr. Mate Drinković: Ja sam, gospodo, svjedok, jer sam vidio to i doživio. Kad bi Hrvati bili htjeli da dižu revoluciju, oni su mogli. Bilo je elemenata iz Makedonije i drugih krajeva naše zemlje, bilo je i izvan naše države s kojima smo mogli dignuti revoluciju da smo htjeli, — ali je sve to bilo odbiveno uprav od Radića (Jedan glas: A što ciljate na Makedoniju?) Jer su dolazili emisari Todora Aleksandrova. I Radić je to odbio. (Žamor. Dr. Hrasnica se objašnjava sa radikalnim poslanicima.)

Polpredsjednik Ljuba Bakić: Molim vas g. Hrasnica izvolite otići na svoje mjesto. (NB. Ova je upadica opširno prenesena u „Obzoru“).

Dr. Mate Drinković: Dakle, gospodo, ja sam uvjeren, da će naš narod sa srpskim se sporazumjeti, da će se već naći načina o mogućnosti da se popusti od skrajnosti bilo gdje, bilo tamo. Ja sam uvjeren da je i g. Radić za to. A sada da nastavim. Čita ste, gospodo, da je ugovor sa Italijom učinjen i zato, da Srbi imaju slobodne ruke prema Hrvatskoj i Hrvatima. (Buka) Ja nisam kriv što se to čita, ja pisao nisam. Gospodo, poslije toga dolazi se na drugu jednu misao, da ste vi učinili najprije ugovor sa Italijom, a odmah zatim pristupili parcelaciji Hrvatske. (Veliki žamor) Gospodo, ja ne govorim da je to moje mišljenje, nego su to mišljenja, koja se kroz noćine čitaju.

Meni je, pak, nemoguće u to vjerovati, jek kad bi tako bilo, to bi značilo, da se Srbi, odnosno Srbija, udružuju sa Talijanima protivu Hrvata i Hrvatske, a to ne bi značilo drugo, i ne bi se moglo drukčije nazvati nego veleizdajom. (Buka) Dakle vidite, gospodo, ovaj Ustav, kakav je danas, sa njegovim ustanovama protiv Hrvata i Slovenaca, nije samo jedna nezgoda, nego nesreća za našu državu, jer dovodi do neprijateljstva između Hrvata i Srba. Ja ne znam na pr. veće nesreće za državu nego što bi bilo osvjedočenje, da je ugovor sa Italijom uperen protiv Hrvata. Jer i sami uvidjate, da bi onda Hrvati morali raditi po prilici ono što bi po tom ugovoru vi protiv Hrvatima radili, i ne bi njima drugo preostalo nego ići tim istim putem. (Žamor).

Gospodo, ja ću da svršim.

Snaga, napredak i spas naše državne zajednice neće zavistit od bilo kojeg ugovora, a najmanje od ovakvog nespretnog ugovora, kao što je ovaj sa Italijom, nego od toga, da li će ovome ugovoru slijediti promjena ovdajne politike u smislu sporazuma Srba, Hrvata

Govor Dra. M. Drinkovića, nar. posl. izrečen u beogradskoj Skupštini 19.-II. 1924.

Gospodo, prije dvije godine i devet mjeseci ja sam u ovoj Skupštini posljednji put govorio. Od onda se susrežem da u njenom radu sudjelujem iz više razloga, od kojih je najglavniji taj, da još ne vidim mogućnosti da bi Hrvat u njoj uspješno mogao makar što zastupati i postići.

Ovog puta sam odlučio ipak da govorim zato što g. Ministar Inostranih Djela obrazlažući razlog zašto je naša država ustupila hrvatsku Rijeku Talijanima, taj ustupak opravdao držanjem Hrvata t. j. držanjem hrvatske zajednice i gospodina Radića.

Iz govora g. Ministra ja sam dobio utisak, da je vlada ustupila Rijeku Talijanima zato, jer su se Hrvati nudili Talijanima, pa je vlada brže bolje htjela dokazati kako Srbi nisu neprijatelji Italije, kako Srbi nisu imperijaliste, kako oni nisu militariste itd., kao da je Rijeka ona jabuka, koju treba da Srbi ili Hrvati predaju Italiji za njeno prijateljstvo. (Burno odobravanje. Grgurević: Ne pljeskajte, opasno je njemu pljeskati. Čuvajte se toga!)

Kad sam ja slušao g. Ministra Inostranih Djela, ja sam držao da slušam donekle referat Ministra Unutrašnjih Djela, ili što više da slušam referat jednog strančara, partizana, a ne čovjeka koji zastupa pred cijelim svijetom, pred cijelim inostranstvom interese cjelokupne naše državne zajednice. (odobravanje kod opozicije.) Gospodo, Ministar je dao naslutiti — bar to je moj utisak koji sam dobio slušajući ga — da je Rijeka ustupljena još i s toga, jer je „ona potiskivala cijelu međunarodnu situaciju naše države, i jer je ona slabila vladinu akciju u svakom pogledu.“ Napokon je vlada ustupila Rijeku Italiji, jer bi produženi spor sa Italijom izazvan riječkim pitanjem nosio na sebi puno opasnosti.“ Iz ovih riječi, koje sam ulativio slušajući gospodina Ministra Inostranih Djela, a naročito iz onog dijela njegovog govora, gdje on krivi u glavnom Hrvate za vladin postupak, ja sam uvjeren da je Rijeka ustupljena Italiji bez ikakvih stvarnih razloga.

Grgurević: Ministar nije krivio Hrvate, nego Radićevce, a Radićevci nisu Hrvati. **Govor Dra. Mate Drinkovića.**
 pu u strajk. vejmio moram, jer kad se radnik riješi na ovaj korak, znak je, da mu je već do nokata dogorjelo, jer je kod njega štrajk uvjetovan samo neumoljivom nužnosti.

Prema tome, ovaj je štrajk nasilno djelo vlasnika, kojih se ne primaju razlozi, ma kako osnovani bili,

nja jednom izčežavajućem broju zastupnika, a nema nikakva obzira da sudi i osudi in contumaciam do četiri miliona Hrvata.

I to, gospodo, radite bez obzira na posljedice već kroz tolike godine. Ovo što se nakon ovakvoga radā i postupka događa, to nije nikakvo čudo, to nije i ne smije biti iznenadjenje niti za vladu niti za g. Ministra Inostranih Djela. Ja sam n. pr. svršetkom godine 1918. ili početkom 1919. u prisustvu dr. Smodlake i g. Pribičevića rekao im, da se već ondašnjom prikriivenom neloyalnošću, mržnjom i neprijateljstvom prema hrvatskim osjećajima, počelo sijati prokletstvo za državu. A, gospodo, kao radnik za ovu državu, još prije rata sam, tvrdio, da će biti velika nevolja za državu, ako se bude radilo kako se ovdje već nekoliko godina radi. Ja sam onda, gospodo, tvrdio i napisao da u tom slučaju hegemonističke silovitosti, naša državna zajednica razviće se u znaku međusobne, ne utakmice, nego mržnje i borbe, u baosu, i da će država biti slaba prema svakome, a ne samo prema Talijanima. Ali sam onda tvrdio i bio sam uvjeren, da će se Hrvati u tome slučaju organizovati i protiv sile dati otpora (Glasovi: Neće, neće!) Ja sam pripovjedao ono što sam pisao prije rata. I kad sam to spiso, ja sam bio smatran od Austrije velikim srpskim veleizdajnikom. Ja sam kao što rekoh kazao i napisao da će biti otpora, ali sam kazao da će te Vi Srbijanci, da će Srbija, koja je toliko pretrpjela i uradila, znati što je to slabost državna i da će se s Hrvatima bratski sporazumiti, ako zbog ničega drugog a ono zbog ugleda i snage državne. Ja sam ovo pisao jer sam već onda, od 1905. god. unaprijed zastupao i radio za ovu državu što danas imamo, za ovu državu u kojoj smo Hrvati, Slovenci i Srbi. Zato bilo je ljudi koji su mene onda klevetali da sam se prodao Srbiji, a ja sam govorio: i u onom slučaju kad Srbija bude silovita i kad bude postupala kako danas postupaj, i u tom slučaju ja sam za ovu državu u onom smislu kako sam prije razložio. Ja sam još i danas nakon svega što se dogodilo

jedared godišnje pomisle, da oni, koji za njih rade, radi njih i trpe. Nek vrate svoje radnike na posao, a njihov mučan rad plate po zaslugi, u koliko je kapital ovakoj plati uopće sklon.

Njima — vlasnicima — još uvijek će da ostane dosta za njihov skup i lagodan život.

Ovak ovo tudjinsko preduzeće postupa sa našim radnim narodom. (On ga hoće da do kraja izglati

bi se domogla čim više našeg teritorija. Ona je sve što je preuzimala i što je radila i što danas radi, činila u pretpostavci da se Srbi, Hrvati i Slovenci neće moći sporazumiti, da oni neće moći i neće znati uzdržati jednu zajedničku državnu organizaciju.

Radi toga je ona zasjela na našim obalama, da u danim prilikama, kao nekada Venecija i Rim sa naših žala prostrla po našoj zemlji svoje mreže, slabila nas pa i oslabila i uništila naš državni život. (Odobravanje.)

Gospodo, Italija ima na Jadranskom moru i na Balkanu svoju politiku koja nije politika jedne savezničke prijateljske države, jer smo mi njoj prvi na udarcu i jer smo joj prva i najjača zapreka za njezine ciljeve. Zato svi razgovori pa i ugovori sa Italijom nisu sa strane Italije posljedica prijateljskih odnošaja i namjera, nego su za njezine strane posljedica silovitosti, a sa naše strane su posljedica našeg osjećaja da smo slabi.

Na taj način je i do Rapalskog ugovora došlo iz nevolje. I za Rapalski ugovor ne treba kriviti pojedine ljude, nego naše unutrašnje stanje, našu slabost i našu neslogu. Iz želje da jednom dojdemo do stalnih granica mi smo u tome ugovoru žrtvovali Italiji mnogo. I ona opet time nije bila zadovoljna, nego je htjela mnogo više. Malo je njoj bilo ono što je otergla od našeg narodnog tijela, već ona je htjela da nas faktički blokira, da me ne na više njezine strane svoje ruku i zato je i pogazila ugovor sklopljen sa nama, premda je on bio ratificiran i od naše države i od Italije i noćificiran kod Društva Naroda, i premda taj ugovor je imao međunarodnu važnost i obaveze, a to još i danas ima. U njemu su bili predviđeni kao što su ovdje mnogo naglasili, svi slučajevi nesporazuma kao i to, ko ih ima riješiti. Vlada gospodina Pašića je bila uvjeren o tom našem pravu, tako, da je i ona ovdje u Skupštini dala izjavu, da će se toga ugovora držati i po potrebi prići arbitraži odnosno do potrebe sudu Društva Naroda. I dok niko, gospodo, nije sumnjao u važnost i istinitost te svečane izjave vladine, najednokrat

Govor Dra. Mate Drinkovića.
 Skoro sve domaće novine donijele su ili cijeli ili u izvadcima govor g. Dra. M. Drinkovića izrečen u beogradskoj Skupštini dana 19/2 o. g. Nijedan od tih nije bio potpun i vjerno donešen. Mi smo dobili baš originalni stenografski prepis njegovoga govora i za to ga donosamo u danšnjem broju, kao posebni prilog.

bilo Eshaczijsi: to bi bila najčestitija zemlja na svijetu.

Ne znamo kako da ovaj čin spram naših, ovih bijednika okristimo, nego možemo samo da ustvrdimo i to nepoljubno o ovim ili ovim poludim te ni sami ne znamo da što ovim nesrećnicima čine, ili su to krvoželjne hijene, pa hoće, da na tako nečovječan način, savršu unište ove naše kukavce, koji i onako više nijesu ni za život, ni za ovaj svijet. Nije drugo od to dvoje mora jedno biti: — to ne može niko pobiti!

Prošle godine dobra braća odlučile su opet provesti reviziju svih invalida, pa je bilo nekkih, naivnih ljudi, koji su mislili, da će dobru braću ovom revizijom ispraviti što su prije iskrivili. Ali da, gdje je to! Nije to njima na pameti! Kako čitamo u prvom broju invalidskog glasila „Vojnom Invalidu“ iz Splita, (koji je već prestao) to nije bilo nikakova revizija, nego je to bila jedna gadna i nečovječna redukcija, kakovu samo mogu da izvedu ljudi bez srca i duše i bez ikakvog ljudskog čuvstva i osjećaja.

U tom „Vojnom Invalidu“ vidimo, da su toliko reducirani koji su imali 100% procenta nesposobnosti, u koji su bez nogu ruku očiju itd.: a onda još nešto groznije čitamo u tom listu: „Bia, da su neki invalidi reducirani, a da nisu bili niti govorni ili kominisje na pregled.“

Braća zadahnuta svetim duhom, eto sada postadoše i čudotvorci i proroci, te ne samo od klijastih bromih i sljepih stvaraju zdrave nego eto sada mogu pogoditi tko je zdrav, a bez da ga i vide!

Što bi se moglo reći no ovo? Nije li to čudo jedno kakvog zar nikad na ovom svijetu nije bilo? Nije li to pobiti jedne ljude i svoju braću, koji su za ovu zemlju učinili što niko od nas nije učinio? Ne vapije li to sa zemlje usvetu pred licem božjim?

I to se sve radi onim, koji su djelove svoga života, ili bolje reći, sve svoje najdragocjenije žrtvovali za domovinu i državu svoju! Ljudi se to onim kljakavcima šepavcima i sućujavcima, kojima su njihove haljane teške i crna zemlja po kojoj gnzu! Ako su htjeli Beogradske vlastodršci svoj

bijes iskazati, ete baš su se imali na kome pokazati! Više zlo zaista nijesu mogli učiniti nego su učinili: — I to baš na onima ljudima ispred kojih bi se morao i mrav uklanjati! Ovo im je ogledalo u kojem mogu da vide što su i kakvi su!

Karakteristično je znati, da su ovi naši jedni bogci bili bolje i pristojnije plaćeni i od Austrije i od Italije, — koje su tuđe bile, — nego li danas od svoje vlastite, rodjene države.

Liepo je to nek ovo braća, Beogradske vlastodršci za klohub zadjenu, mogu se time podičiti!

I mi na žalost danas ne vidimo nikoga živa, da se za te naše bijednike i nesrećnike zauzimlje. Nije to ni liepo, ni pošteno! U vrijeme krvavog rata, kada je trebulo s glavom na sjekudu ići, onda se je vikalo, da se je do neba čulo: Naši junaci! Naši divi! Naši sokolovi! Te ih se liepo kao na pir opremalo i svašta im se uljevalo a ono sad, niko, ni da pogleda na njih. . . . Prije cvijeće i slava, — sada prezir, bijeda i smrt!

Takav ti je ovaj gadni i himbeni svijet i ljudska sudbina u njemu! . . .

Nijesu toga naši invalidi zaslužili! Ovo što se je njima učinilo jeste jedna besprimjerna sramota, koju niko tko je pošten ne može trpjeti!

Invalidi ne smiju prositi, — oni moraju pristojno kao ljudi živjeti, jer su to zaslužili bolje nego iko od nas!

Mi ovime u ime ovih, jadnih ubogaca apeliramo na svu poštnu našu javnost, a osobito na našu štampu i poštno narodno zastupstvo, te na svakog, tko čovječki čustvuje, tražedi, da u ime humanosti, dugovo oštro svoj glas za ove naše, prijušne junake, a sudašnje bijednike, kako bi se njihovo jadno stanje, što prije poboljšalo.

Od Boga je grijehota, a od ljudi velika sramota, da ovi naši bijednici i nesrećnici pogibaju od svakog zla i bijede i to u ovoj državi, za koju su se oni borili i u toj borbi nesrećni postali. . . .

Svi mi smo zvanj, da u ovakom slučaju dignemo svoj glas i kada ga digne, ustalemo na obranu istine, pravde i poštenja, čineći timu veliko djelo naroda, koje će biti obilno naplaćeno i pred Bogom i pred ljudima. - etkov -

Mali oglasnik.

Suih Smokava. Prva vrsta Na veliko uz najpovoljnije uvjete. Obratiti se na tvrtku: **Marko Graovac**, trgovac, Rogoznica kod Šibenika.

Pozor Amerikanci!

U Blizini Šibenika prodaje se krasan posjed sastojeć od nove kuće (8x11 m.). Kuća je na najljepšem položaju i sa vodom a sastoji se od prizemlja prvog kata i podkrovlja (sve uređeno za stanovanje).

Oko kuće nalazi se osim potrebnih gospodarskih zgrada 3000 m² vrlo dobrog zemljišta od kojih 1500 m² amerikankom obradjene zemlje. Osim toga prodaju se još dva kompleksa vrlo dobre zemlje sa po prilici 11.000 komada amerikanske lože.

Čitav je posjed bez tereta, a plaćevni uvjeti po pogodbi.

Za informacije obratiti se na gosp.

Toni Bognoio - Split
uredništvo „NAROD“.

**Dva radnika za -
- taljenje željeza**

sa više godišnjom tvorničkom praksom traže namještenje kod tvornice ili oveće radionice. Ponude poslati na upravu lista pod brojem 15.

Foto Pax

Zavod za umjetno slikanje, povećanje reprodukcije slika, izradbe sa uljem, aquarel, i pastel bojama, tuš i kreton.

--- ZAGREB, ilica 35. ---

JOSIP DREZGA - ŠIBENIK

Brzojavi: DREZGA ŠIBENIK.
Telefon inter 38.

VELIKA PRODAJA u žitaricama i kolonijalima,

Prodaje: Sedera, Kave, Pirinča, Sappuna, Gradjevnog materijala, Nafta, Benzina, Mašinskog ulja.

SVE UZ CIJENE KONKURENCIJE.
Autogarage.

Narudžbe se obavljaju sa vlastitim prevoznim sredstvima: motornim ladjama po moru, teretnim automobilima po suhu.

Export vina, ulja i rakije na malo.

Odlikovana Voštarnica

DIPLOM. PIELAR **GRO ČULAR** VOŠTARSKI MAJSTOR
ŠIBENIK

IZRADJUJEM:

sve vrste svijeća, duplira, uskršnih stoljica (cerca) sa svim vrstama znakovina, iz prvorazrednog voska, brzo i solidno.

PRERADJUJEM:

pravna želji sve vrste svijeća iz voštanih ulomaka i okapina

PRODAJEM:

finog vranog **MEDA** naravnog sa moćnog uzornog pčelinjaka, na malu i veliko. Med je vaředne ljekovitosti za plućne bolesti, gripu, prehlade itd.

KUPUJEM:

sve vrste voštanih okapina, ulomaka i žutog voska
Sve uz povoljne cijene!

MATE PRGIN -- ŠIBENIK

Veliki pribor šešira i sagova
domaćih tvornica
Trgovina mješovite robe.

Dragutin Šepek, Zagreb

Prilaz 35 Prilaz 35.
Vlastiti proizvod svih vrsti

„LIMENKA“

za lak, limnjs, terpentini, ulje, petroleumu, kandite itd.
Patentne limenke za uljene boje itd.

**I. Bos. Hec. tvornica turpija
JOSIP MEGLIĆ**

Vareš Majdan Željezara

Preporuča sve vrste novih turpija i rašpa na veliko i za malo te priina na novo oštrenje istrošene.

Cjenici na zahtjev hadava i franco.

„STAN“

BRUSIONA STAKLA I TVORNIKA ZRCALA KAO ZADRUGH
U ZAGREBU, Jukićeva ulica br. 12.

Preuzima i proizvadjja svekoliko ustaklivanje
brušenim kristalnim staklom, te uzrealenje: stanova, svratista, brijačnica i laboratorijuma. Raspolaže velikom zalihom belgijskog i českog kristalnog stakla.

CIJENE UMJERENE - podvorba brza i solidna - CIJENE UMJERENE.

DROGARIJA

VINKO VUČIĆ
ŠIBENIK

Skladište kemijskih proizvoda,
laka boja gumenih predmeta
i o.

OPTIKA.

Naočala --- Cvikera.

Izvršuje svaku izradbu po okulu. liječničkom propisu.

PRIMAJU SE POPRAVCI.

Edino specijalno podjetje v Jugoslaviji!

Tavarna za ločenje dragih kovin

J. Augustin, Ljubljana Sp. Šlika, S. Jernaža
oesta št. 231.

Prodolava in prodaja čistoga zlata, srebra in platina. --- Kemični analitični laboratorij. --- Ločenje dragih kovin iz odpadkov in prahu (Gekrätz) kakor tudi iz tekočin.

Klorzlato --- srebrov nitrat
pozlačenje na tovarniški način
prosrebrjenje na " "
poniklanje " " "
pobakrenje " " "

Teškočine za preizkušnje dragih kovin. --- Destilirano vodo etc.

Edino specijalno podjetje v Jugoslaviji!

PUČKA TISKARA
PRIMA NA IZRADBU
SVAKOVRSNIH
TISKANICA.

PRODAJE SE

u Šibeniku (Crnici), na lijepom položaju, kuća na jedan pod s velikom stajom i svinjakom te velikim i lijepim vrtom i dvorištem. Cijena vrlo povoljna.

Obratiti se kod **JAKOVA ZANINOVIĆA**, trgovca.

I STJEPUŠIN -- SISAK

Preporuča najbolje tambure, žice, parliture i ostale potrebštine za sva glazbila.

Posjetiocima morskih kupališta, putnicima i izletnicima, preporuča svoj novouređeni,

Hotel „Dalmacija“

u Tivtu, jedan sat vožnje parobrodom od željezničke postaje Zelenika.

Potpuno nova zgrada sa novim namještajem, na najljepšem mjestu Boke i u blizini najvećeg i najljepšeg perivoja u državi. Morško kupalište u neposrednoj blizini

--- Cijene vrlo umjerene. ---

IVO FAZO, TIVAT,
Dalmacija.

KRUMPIRA

Zdrava, birana, slavonskog bijela najbolje vrsti
nudja svaku količinu na vagone
Trgovina Zemaljskih Plodiva
IVAN VRKLJAN
DARUVAR (SLAVONIJA).